

Yrd. Doç. Dr. Barış Çoban*

Küreselleşme Sürecinde İnsan Hakları Mücadelesi ve Yeni Toplumsal Hareketler

Özet

İnsan hakları mücadelesi küreselleşme süreciyle birlikte yapısal bir dönüşüm geçirmiştir. Küresel iktidarın uygulamaya koyduğu politikalar yoksulluk ve savaşın küreselleşmesini beraberinde getirmiştir ve insan hakları ihlalleri de küresel anlamda artış göstermiştir. Küresel muhalefetin aktörü olarak yeni toplumsal hareketler toplumsal özgürlük ve demokratikleşme sorunları etrafında ortaklaşan bir yaklaşıma sahiptir. İnsan hakları mücadelesini temel alan yeni toplumsal hareketler dünyada tüm ezilenlerin, hak ihlallerine uğrayanların savunusunu yapmaktadır. Küreselleşme sürecinde, insan hakları mücadelesi yeni toplumsal hareketlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler

İnsan hakları, yeni toplumsal hareketler, küreselleşme.

* Okan Üniversitesi
Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu
barishc@gmail.com

Abstract

Independent human rights organizations work to defend and extend rights and freedoms of the people around a society and stresses the importance of social freedom against the oppression of the power and state. The new social movements which have emerged during the globalization era and independent human rights organization have / take similar approaches to the problems of freedom and democracy in a society throughout the world. Because like the new social movements, human rights organizations struggle to investigate and expose human rights violations and stand with victims and oppressed to protect them from inhumane conditions. Therefore the struggle for human rights is / became an integral part of the new social movements.

Key Words

Human rights, new social movements, globalisation.

1. Giriş

Toplum ve iktidar arasındaki ilişki bağlamında insan hakları toplumun iktidara karşı kendisini ifade edebilecek özgür, özerk alanlar yaratma çabası olarak görülebilir. Toplumsal mücadeleler aynı zamanda insan hakları mücadelelerine gönderme yapar, insan hakları, iktidarın karşısında insanların temel hak ve özgürlüklerine gönderme yapar ve toplumsal mücadelelerin tarihi iktidara karşı toplumun haklarını savunmak için geliştirdiği söylem ve eylemlerin arşividir. Buna bağlı olarak, insan hakları kavramının yaşanan çağın gelişmeleri tarafından dönemsel olarak belirlendiği, toplumsal yaşamı etkileyen tüm değişim ve dönüşümlerin insan hakları kavramında da dönüşümler yaşanmasına neden olduğu ileri sürülebilir. Üretim ilişkilerinde, iktidar ilişkilerinde yaşanan değişimler insan hakları kavramının ve mücadele biçimlerinin de farklılaşmasını beraberinde getirir. Devletin iktidarının giderek karmaşıklaşması ve toplumsal alan üzerindeki etkisinin artmasına karşı, devlete karşı toplumu koruyacak yasaların yanında, toplumun kendisini savunacak aygıtlar üretir. İnsan hakları mücadelesi, sivil toplumun kendisini kurumsallaşmış devlet iktidarından korumasıdır.

Küreselleşme süreci ile birlikte uygulanan neo-liberal politikalar ve kapitalizmin yeni küresel açılımı ile birlikte toplumların seneler süren mücadeleler ile kazandıkları hakları ellerinden alınmış, toplumsal yapı baskı ve şiddet temelinde yeniden-biçimlendirilmiş ve toplumsal özgürlükler gaspedilmiştir. Uluslar arası insan hakları örgütleri küresel iktidarın gücü ile etkisiz kılınmıştır, bu anlamda uluslar arası yasalar bağlamında insan hakları sorunu temel önemini korusada küresel iktidarlar üzerinde herhangi bir yaptırımı olmayan kararlar,

yeni insan hakları savunma örgütlerinin oluşumunu gerekli kılmıştır. Bu süreçte, yeni toplumsal hareketler küresel ve yerel iktidarlara ve iktidarların insan hakkı ihlallerine karşı toplumsal muhalefeti örgütlemişlerdir. İnsan hakları mücadelesi insanlık tarihinin en önemli mücadelesidir, bu mücadelenin kazanımları toplumsal demokrasi ve barışın güvenceleridir, bu bağlamda küreselleşme sürecinde iktidarların bu kazanımlara karşı saldırılarına karşı verilen mücadele tarihsel anlamda insanı insan yapan her şeyi savunmak anlamına gelir. Yeni toplumsal hareketlerin insan hakları mücadelesi geleceğin kurgusunun belirlenmesi anlamında büyük bir önem taşımaktadır.

Çalışmanın amacı insan hakları mücadelesinin yeni toplumsal hareketler bağlamında yeniden tartışılmasıdır. İnsan hakları mücadelesinin küreselleşme süreci sonrasında büyük bir değişim geçirmek zorunda kalmıştır. Neo-liberal politikaların uygulanması sonucunda birçok toplum yoksullaşmış, sosyal güvenceleri gasp edilmiştir, bu süreç temel insan haklarının ihlal edilmesini beraberinde getirmiştir. Sınıfsal sorun yeniden temel belirleyen haline gelmiş ve sınıf çatışması süreci daha da keskinleşmiştir, ulus-devlet muhaliflere karşı baskı ve şiddeti etkin bir biçimde kullanarak toplumsal anlamda anti-demokratik bir yapının kurumsallaşmasına neden olmuşlardır. Bunun yanında küresel iktidarın dünyayı yeniden biçimlendirme sürecinde şiddeti yoğun olarak kullanması küresel anlamda insan haklarının ihlal edilmesini beraberinde getirmiştir. küreselleşme ve kapitalizm karşıtı yeni toplumsal hareketler bu süreçte insan hakları mücadelesini temel alan bir çizgide yerel ve küresel iktidarlara karşı muhalif bir kurguyu, insan haklarının gerçekten yaşama geçirildiği yeni bir dünyanın mümkün olduğunu

anlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, küreselleşme sürecinde insan hakları mücadelesini yeni toplumsal hareketlerden bağımsız olarak dşnmek olası değildir, sivil toplum bağlamında insan haklarının savunulması muhalif bir toplumsal hareketin yaratılması ve kitleselleşmesi ile olasıdır. Bu çalışmada insan hakları mücadelesinin küreselleşme sürecinde geçirdiği değişim ve yeni toplumsal hareketlerle ilişkisi eleştirel kuram bağlamında ele alınacak ve tartişılacaktır.

2. Küreselleşme ve İnsan Hakları

Yurttaşlık hakları sorununda temel belirleyen devlettir ve yurttaşlık bir haktan daha çok devlet tarafından bir dev olarak topluma dayatılan bir yapılanıma gönderme yapar. İnsan hakları sorununda ise iktidarın tüm yaşamsal alanlara yaptığı müdahaleye karşı toplumun kendisini özerk kılma mücadelesidir. Devlet iktidarın merkezi yapılanımı olarak toplum üzerindeki baskı aygıtıdır, nkn “toplum, çoğu kez dolaylı biçimde de olsa bedensel Şiddet tehdidiyle ayakta tutulur” (Adorno, akt. Akam, 1995; 11). Bir azınlığın toplumsal rızayı sağlayarak toplum üzerinde kurduğu düzen toplumsal yapının daha da kısıtlanmasını ve haklarının tek merkezden belirlenmesini beraberinde getirir. Devlet toplumu denetim altında tutabilmek için Şiddet tekeline eline alır ve toplumsal yapı üzerinde kullanır; “modern devlet, bütün siyasi birlikler gibi, sosyolojik olarak ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabilir: o da fiziksel g ve Şiddet kullanımıdır” (Weber, 1987). Toplumun devlete dn olarak verdiği iktidar tanrısal bir ncesizliğe sahipmiş gibi sunulurken toplum vatandaşlık ödevleri ile sıkı bir denetim altına alınırken, toplumsal özgürlüğün belirleyeni olan haklar söylemsel ve eylemsel Şiddet kullanımıyla bastırılır. Top-

lumsal yapının özgürleşme çabası içersinde olduğu tarihsel dönemler “bastırılmış olanın geri dönüşüne” ve toplumun dn verdiği iktidarın bir kısmını geri almak için verdiği mücadeleye gönderme yapar. Tarihsel olarak da toplumsal hareketlerin temel belirleyeni insan haklarının savunulmasıdır, nkn insan hakları, Heuer ve Schirmer (1998; 2) tarafından belirtildiği gibi, sadece politik ve sivil haklarla sınırlanmamaz, ekonomik ve toplumsal hakları da kapsamaktadır. Bu anlamda, toplumsal mücadeleler ile insan hakları mücadeleleri aynı alan üzerinde süreç içersinde farklılaşan ya da benzeşen sy-lem ve eylem biçimlerini kullanarak birarada var olurlar. Ekonomik ve toplumsal hakların savunusu temel insani haklarının sınırlarının dışında görülmesi toplumsal mücadelelerden soyutlanması amacını taşır. Ekonomik ve toplumsal haklar sorununun politik alana hapsedilmesi, toplumsal yaşamın temel haklarının iktidarların denetim alanında daha kolaylıkla gaş edilebilmesini beraberinde getirmektedir. Kapitalizm için toplumsal yapının, ekonomik ve toplumsal haklarının denetimi ve azaltılması karın maksimize edilmesinin temel koşullarından olduğu için, sınıfsal bir içeriğe sahip olan iktidar mücadelesi bağlamında temel odakta ekonomik ve toplumsal haklar sorunu olmaktadır. Üretim biçimlerinde, ilişkilerinde ve buna bağlı olarak iktidar ilişkilerinde yaşanan değişim, toplumsal anlamda haklar ve özgürlükler sorunun yorumlanmasında da etkili olmaktadır.

Kapitalizmin evrimsel süreçlerinden bir tanesi olan küreselleşme –yeni emperyalizm- aslında kapitalizmin içinde yaşadığımız son aşamasıdır ve kapitalizme içkindir, Marx’ın vurguladığı gibi “dünya paşarı” yaratarak, önüne çıkan her sınırı açma eğilimindedir (1999; 308), bu süreç dünyadaki

tüm ekonomik ve toplumsal yapıların değişim geçirilmesine neden olur. Yeni emperyalizm, toplumlar için daha acımasız bir çağın başlangıcı olarak görülebilir. Ekonomik anlamda yaşanan gelişmelerin yansımaları, toplumsal yaşamı doğrudan etkilediği için yaşanan değişim tüm insanları da etkilemeye başlamış ve küreselleşme sürecinin dışında kalmak olanaksız hale gelmiştir. Küreselleşmenin yarattığı ekonomik krizler, çöküntüler ve askeri müdahaleler sonucunda birçok insan kendi ülkesinde ya da göçmen olarak başka ülkelerde, insan olmanın gerektirdiği temel haklardan mahrum kalmaktadır; “köleliği, soykırımları, ırk ayrımcılığını ardımızda bıraktığımızı, insanlığın bir daha insanlıkdışlaştırılmaya ve yaşamla ölümle ilgili kuralları belirleyen baskıcı sistemlere izin vermeyeceğini düşünüyorduk. Ancak, küreselleşme yeni köleliğin, yeni soykırımların ve yeni ırk ayrımcılığının yükselişe geçmesine neden oldu. Bu savaş doğaya, kadınlara, çocuklara ve fakirlere yöneliktir. Bu savaş her topluluğu ve her evi bir savaş alanına dönüştürmüştür. Bu, tekkültürlülüğün farklılıklara, büyüğün küçüğe, savaş zamanının teknolojilerinin doğaya karşı savaşıdır” (Shiva, 2001; 15). Küreselleşme süreci insanlığın ileri teknoloji kullanımıyla yeni bir dünya kurmasına değil, küresel bir yıkıma gönderme yapmaktadır. Küresel güçler arasındaki ekonomik ve siyasal anlaşmalar sonucunda, küresel güç tarafından yeniden biçimlendirilmiş olan ulus-devletlerin desteğiyle insan haklarının daha çok ihlal edildiği bir dönem başlamıştır, bu anlamda “sermayenin “yıkıcı kontrol edilemezliği” gittikçe daha fazla ortaya çıkmaktadır” (Foster, 2001; 5). İnsan hakları mücadelesi de yaşanan bu duruma bağlı olarak bir değişim içerisine girmiştir. Uluslararası mücadelelerin yeniden tanımlanıp örgütlenmekte olduğu süreçte yerel mücadeleler de kendilerini ye-

niden biçimlendirmektedir. Buna bağlı olarak da, insan haklarının yeniden tanımlanmasının gerekliliği, insan hakları mücadelesinin sınırlarını da aşan politik bir mücadelenin zorunluluğu ortaya çıkarmaktadır.

Yeni emperyalizm olarak da adlandırılacak olan küreselleşme süreci tüm dünyanın homojen, standartlaştırılmış bir yapıya dönüştürülmesini amaçlamaktadır. Küreselleşme süreci ile birlikte ulusal ekonomiler, küresel ekonomiyi denetimi altında tutan Batılı şirketler ya da şirket ortaklıklarının denetimi altına girmeye başlamıştır. Ulusal yapıların küresel gücün denetimine girmesi yeni toplumsal düzenlemeleri de beraberinde getirmektedir. Örneğin, çokuluslu ya da ulusötesi şirketlerin daha çok kar elde edebilmesi, bu şirketlerin gücünün ve etkinliğinin tüm topluma yayılmasıyla diğer bir deyişle toplumların yaşam alanlarına müdahale edebilmesiyle olasıdır ve bu durum, bu amaç için gerekli politik yapıların oluşturulmasını da beraberinde getirmektedir. Çünkü iktidar aygıtları olarak “ulusötesi şirketler, belirli ulus-devletlerin politikaları tarafından kontrol edilemez hatta kısıtlanamaz. Bu durumda ulusal hükümetler, sınırları içindeki çokuluslu şirketlere zarar verebilecek, bu standartlardan ayrılan düzenleyici politikaları etkin bir biçimde benimseyemezler” (Hirst ve Thompson, 1998; 37). Çokuluslu şirketler, kendilerine uygun toplumsal yapının oluşturulması için gerekli ideolojik yapıları, ulus-devletlerin eliyle dayatacak küresel bir baskı sisteminin oluşturulması sürecini başlattılar; “Dünya kapitalizminin hegemonik devletince askeri gücün küresel yayılımı, ekonomik küreselleşmenin ayrılmaz bir parçasıdır” (Foster ve Magdoff, 2004). Çünkü küresel şirketlerin başarısı, toplumlarını rıza ya da zorla küresel pazarın bir parçası haline getiren ulus-devletlerin var-

lığı ile garanti altına alınabilir. Bu bağlamda, ulus-devletler varlıklarını sürdürecektir ve küresel şirketler için kendi toplumları üzerinde baskı oluşturacak bir iktidar mekanizması haline gelerek ve üretim-tüketim süreçlerini temel küresel politikalara göre düzenleyerek toplumlarını küresel sürecin nesnelere haline dönüştürmektedirler. Küresel ekonominin gelişim süreci yoksul toplumlar için olumsuz değil aksine yoksulluğın daha da ağırlamasını ve var olan sosyal haklarında gasp edilmesini beraberinde getirmiştir. Uluslar arası gıda krizi (Mirak-Weissbach, 2008) bu olumsuz gelişim sürecinin bir göstergesidir. İnsanların yaşamını değil karını düşünen şirket ve ülkelerin insanların en temel hakkı olan yaşam haklarını ellerinden almaktadır, beslenme olanakları çökertilen toplumlar açlık nedeniyle isyan etmektedir. Bu küresel gıda krizini çözmek küresel iktidarın üstesinden gelemeyeceği bir sorun haline gelmiştir. Küresel kapitalizmin küresel Pazar yaratma süreci yoksulluk, açlık ve ölümler pahasına gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, insan hakları mücadelesinin küresel gıda sorununu temel alan bir politika üzerinden yeni toplumsal hareketleri üzerinden yeniden kurgulanması gerekliliği söz konusudur.

Kuramsal bağlamda küreselleşme süreci ile birlikte fiili olarak sınırların ortadan kalktığı ve ulus-devletlerin geçerliliğini yitirdiği söylemlerine rağmen, ulus-devletler küresel egemen güç tarafından yeniden biçimlendirilerek varlıklarını sürdürmekte, hatta toplumlarına karşı daha baskıcı hale gelmektedirler. Devletin ideolojik aygıtlarının etkililiği bağlamında, yeni iletişim teknolojilerinin etkin kullanımıyla kitlelerin toplumsal iletişim sürecine dahil edilmesi daha kolaylaşmıştır, ancak bu süreç toplumsal iletişimin demokratikleşmesini değil iktidar ta-

rafından daha kolay denetlenebilir ve yönlendirilebilir olmasını beraberinde getirmiştir. Buna ek olarak, toplum üzerinde denetim kurulması sürecinde, günümüze dek genellikle görünmez kılınmış olan baskı aygıtları da, artık açıkça hatta çıplak şiddeti de kullanarak küresel politikaları toplumsal bedenler üzerinde uygulamaya başlamıştır. Küreselleşme sürecinde devlet yapılarında görülen değişim, bazı kuramcılarının, yanlısalmalı bir biçimde, devletlerin artık gereksizleştiği için ortadan kalkacağını varsaymasına yol açmıştır, ancak “ulus devlet... gerçekte ortadan kalkmamış yeniden yapılandırılmıştır” (Manni, 2004; 57). Diğer bir deyişle, küreselleşme süreci ulus-devletlerin yapılarının değişmesine neden oldu ve ulusötesi şirketlerin denetimindeki küresel yapı, devlet biçimlerini yeni dünya düzeni çerçevesinde yeniden-belirledi ve yeniden-biçimlendirdi. Toplumsal yaşam alanındaki özgür alanlar üzerindeki baskılar daha da yoğunlaştırıldı ve ulus-devletler toplumlar üzerinde daha baskın bir güç haline geldi. Öne sürülen yeni kuramların aksine küreselleşme “ülke içersinde daha küçük ve daha zayıf bir devlet anlamına gelmiyor, zor aygıtları daha da gelişmiş olan (sosyal güvenlik kurumlarının içi boşaltılmış, hapishaneler ise ağzına kadar dolu) bir ortamı üretiyor ve böylece emperyal devletin dünya çapında toplumsal düzeni sağlamak için gereksindiği zor aygıtlarının geliştirilmesine yol açıyor” (Panitch ve Gindin, 2004; 42). Yeni ulus-devlet yapısı, rıza üretimini zaman kaybı olarak gördüğü süreçlerde, şiddeti farklı yoğunluklarda kullanmaktadır. Devlete ve uluslararası sistemin temsilcisi yapılara karşı gösterilen toplumsal muhalefet, şiddetin yoğun şekilde kullanımıyla bastırılmaktadır. Bunun nedeni ise küresel kapitalizmin ulus-devlet bağlamında zorla topluma benimsetilmesidir. Toplumsal muhalefet ezilerek toplumsal yoksullaş-

maya neden olan neo-liberal politikalar uygulamaya sokulmuştur, anti-demokratik yasalarla muhalifler üzerinde baskı kurulmuş, en temel insan haklardan biri olan çalışma hakkı, sendikalaşma ve örgütlü eylem hakları gasp edilmiştir.

Ulus-devletlerin yeniden biçimlendirilmesi süreci evrensel anlamda insan haklarının ihlalini de beraberinde getirir. Yerlerde uzun süren mücadelelerle kazanılmış birçok hak küresel politikaların yaşama geçirilmesiyle birlikte geersizleştirilmekte ve toplumlar var olan hakları ellerinden alınarak daha da geri bir konuma taşınmaktadır. Ayrıca, toplumların hak mücadeleleri üzerindeki baskılar daha da yoğunlaştırılmakta ve muhalif düşüncelerin ifade edilmesi, iktidarın düşüncesi karşısında farklı düşünüşlerin ortaya konması yeni iletişimsel teknolojileriyle beraber uluslar arası iletişim ve dayanışmanın daha etkin bir şekilde yürütülmesinin olanakları artmasına rağmen küresel iktidarın daha etkin ve baskın hale gelmesiyle beraber zorlaşmaktadır. Küreselleşmenin yeni emperyalist mantığı, demokrasinin “ulusal güvenlik” için ertelendiği küresel bir kara-ütopyanın yaşama geçirilmesini meşrulaştırma çabası içersindedir. Her toplumsal muhalefet bu anlamda temel insan hakkı olan insanın kendini ifade etme hakkının savunulması bağlamında önem taşımaktadır. İnsan hakları mücadelesi yeni emperyal dönemde hiç bir zaman olmadığı kadar büyük önem taşımaktadır, çünkü küresel şirketlerin iktidarı, sermayenin karşısında tüm dünya toplumlarının yok oluşunu beraberinde getiren olumsuz bir geleceği barındırmaktadır. Küresel çevre felaketleri yaratan üretim biçimleri, savaşlar, kazalar vb. küresel şirketlerin sorumluluğundadır ve dünyada bu güçlere karşı çıkabilecek, hesap sorabilecek herhangi bir küresel güç bulunmamak-

tadır. Bu anlamda sesi kısılmış ve bastırılmış da olsa tek muhalif ses toplumsal hareketlerden yükselmektedir. Uluslararası kuruluşlar da bu anlamda, küresel gücün hizmetindedir ve yapının meşrulaştırılması için uğraşmaktadır, insanların yaşam hakları önünde engel oluşturan devletler, örgütler, şirketler küresel gücün yardımını alarak dünyanın ortak paylaştığı değerlere açıkça saldırabilmektedir ve herhangi bir yaptırımla karşılaşmamaktadır. Küresel iktidarın belirlediği ülkelere saldırarak en temel insan hakkı olan yaşam hakkını ortadan kaldırmasına karşı yapılabilecek hibişey yoktur, BM’de insanlığa karşı işlenen suçlara karşı uluslar arası müdahalede bulunma talepleri reddedilmektedir, insan hakları müdahaleleri küresel politikalara bağlıdır, insani olmaktan uzaktır ve siyasal bir anlama sahiptir. Örneğin, Bosna’ya yapılan “insani” müdahale siyasaldır, küresel iktidarın siyasal amaçlarına hizmet etmektedir, Rusya ve in’e karşı bir iletidir. Buna karşın, Ruanda’da ya da Darfur’da yaşanan soykırıma dönüşen insan hakları ihlallerine karşı küresel iktidar herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Küba ve in’deki insan hakları ihlalleri küresel insan hakları kuruluşların da ve küresel medyada konu edilirken küresel ittifak üyelerinin insan hakları ihlalleri göz ardı edilmektedir, bir başka deyişle yeni emperyalizm döneminde insan hakları imparatorluğun yeni kılıcı gibi kullanılmaktadır (Barholomew ve Breakspear, 2004; 151).

Küresel iktidarın insan hakları söylemi “insani müdahale” eylemiyle tamamlanır, insan haklarının savunusu küresel pazarın gelişimi önünde engel oluşturan iktidarların ortadan kaldırılması için kullanılır ve insan haklarının savunulması için oluşturulan silahlı “barış güçleri” şiddetin yoğun olarak kullanıldığı “barışçıl müdahalelerle”

toplumları özgürleştirirler, başka bir deyişle pazarın önündeki engeller meşru bir söylemle ortadan kaldırırlar ve toplumlar şiddet ve ölümlle yeniden-biçimlendirilir. Küresel güc için insan hakları, sadece dünyanın yeniden-şekillendirilmesi sürecinde kullanılan meşrulaştırıcı bir söylemdir: “Üçüncü dünyanın acı çeken kurbanlarının insan hakları günümüzde, baskın söylemde, batılı güçlerin politik, ekonomik kültürel ve askeri olarak istediklerinde üçüncü dünya ülkelerine insan haklarını savunma bahanesiyle müdahale etme hakkı anlamına gelir” (Zizek, 2005a; 14). Küresel gücün şiddetinin insan hakları söylemiyle meşrulaştırımı, küresel gücün denetimi dışına çıkan her duruma müdahale etmesinin önünü açmayı amaçlamaktadır. Küresel medyanın söylemi ile yaratılan bu meşrulaştırımın insan hakları söylemi ve mücadelesi üzerinde de baskı oluşturmayı amaçlamakta ve bu durum yerel insan hakları kurumlarının söylem ve mücadelelerinin küresel gücün hakim olduğu bir merkeze bağlanmasını hedeflemektedir, bunun dışında kalan örgütler ulus-devletler tarafından baskı altına alınmakta ve toplumsal hareketlerle beraber marjinalleştirilmeye çalışılmaktadır.

Ezilenlerin hakları küresel gücün belirleyiciliğinde olduğu için mücadele etmeden elde edemeyecekleri bir düş haline dönuşmüştür. “ABD ve Batılı destekçileri tarafından kullanıldığı biçimiyle insan hakları ideolojisi, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin aşırını seçmeci bir okunuşuna dayanmaktadır. Sadece Sivil Politik haklar bölümlerine değinilir ve bunlarda çifte standart anlayışı ile yorumlanır.” (Naguleswaran, 2002; 11). Bu bağlamda Küba, Çin gibi ülkelerin insan hakları sorunları ABD tarafından öne çıkarılırken, müttefik ülkelerin, örneğin İsrail’in tüm dünya kamuoyunun tepkisi ile karşıla-

nan –insanların en temel hakkı olan yaşama hakkına yönelen- hak ihlalleri görmezden gelinmekte ve BM başta olmak üzere uluslar arası örgütlerde kınanamamakta ya da kınanamamaktadır. Aynı sorun insan haklarını savunma iddiasında olan uluslar arası örgütlerde de yaşanmaktadır. Naguleswaran’ın (2002) belirttiği üzere Uluslararası Af Örgütü başta olmak üzere birçok örgütlenme çifte standart uygulamakta, batılı devletlerin emperyal amaçları gerçekteştirmeleri nedeniyle yaşanan çatışmalar önemsenmemekte ya da görmezden gelinmekte, dolaylı olarak insan haklarını ihlal eden güçlerin propagandaları desteklenmekte, ezilenlerin şiddeti ile ezenlerin şiddeti eşit kınılarak, toplumsal özgürleşme çabalarının engellenmektedir. Bu gerçekteşlikler “insan hakları” savunusu yapma iddiasında olan kuruluşların toplumsal hareketlerin içersinden çıkmadıkça toplumlar için güvenilir olmasının çok da olası olmadığını ortaya koymaktadır. Gerçek insan hakları savunucuları, yerellerden başlayarak özgürleşme amacı taşıyan muhalif toplumsal hareketlerden çıkmakta ve uluslar arası dayanışmanın yaratılması ile bu hareketler daha da etkili hale gelebilmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları (STK) çoğu kez muhaliflerin değil devletlerin yararına işleyen yapılara dönuşmekte, büyük bütçeli kurumlar haline gelerek toplumsal muhalefetin ehlileştirilmesi çabasında iktidarla yardımcı olmaktadır; “iktidar yapısı ile uzun vadeli, büyük çaplı ilişkilenmenin, STK önderlerinin yozlaşmasına ve STK’ların neoliberal projenin bir eklentisine dönuşmesine yol açtığını gösteriyor” (Petras, 2004; 183). STKların iktidar güdümlü hale gelmesi (GONGO- Government Organised NGO) ile birlikte temel olarak hizmet ettikleri yapıda iktidardır. Bu sürece karşı yeni toplumsal hareketlerle ilintili radikal toplumla bağlantısını koparmamış gerçek STKların yaratılması

ve yerel, küresel iktidarlardan özerk bir biçimde politika yürütülmesi önemlidir. Küresel STKların birçoğu küresel iktidarla finansal ve siyasal ilişkileri nedeniyle bağımsızlıklarını yitirmiştir, bazı olumsal etkinliklerine rağmen küresel iktidarın koyduğu sınırların dışına çıkamazlar, sorunların çözülmesinden çok çözümsüzlüğün sürdürülmesine hizmet ederler. Buna karşın küresel muhalefetin, Yeni toplumsal hareketlerin örgütledi muhalif radikal STKlar küresel ve yerel alanda insan haklarının savunusu için etkin bir güç oluşturmaya başlamaktadır.

11 Eylül ile birlikte girilen süreç insan hakları mücadelesinin daha da etkin ve yaygın bir şekilde yürütülmesini zorunlu kılmaktadır. Ulus-devletlerin güvenlik ve terör konularını küresel gücün belirleyiciliğinde temel sorun haline getirip, vatandaşlık ödevleri bağlamındaki baskısını arttırması ve toplumsal özgürlüklerin vatandaşların iyiliği, güvenliği için ellerinden alınması aslında, yaşamın iktidar tarafından daha da belirlenir, denetlenir kılınması anlamına gelir. Toplumı gözetleyen teknolojik sistemlerin yoğun kullanımı ile toplumsal uzamların iktidarın denetimine teslim edilmesi “panoptik” bir yapının oluşturulmasının meşrulaştırılması için öne sürülen argümanlar, tüm yaşam alanlarında insan olmanın temel gereklerinin altının oyulmasını beraberinde getirmektedir. Güvenlik sorunu ve “terör” konusunun iktidar ilişkileri bağlamında toplumun aleyhine bir şekilde çözümlenmesi, insan haklarının güvenliğinin önündeki engel ve “terör”ü tetikleyen bir alan olarak ele alınması ve bunun toplumlara kitle iletişim araçları ile dayatılması, toplumların rızasının da alınarak temel insan haklarının ellerinden alınması yaşamı Orwellvari bir kara-ütopyaya dönüştürmektedir. İktidar, toplumsal bilinçyapısının özgür-

lüğü bir tehdit, kurtulunması gereken bir hastalık olarak görmesine neden olmaktadır, toplumsal yapı kendisine benzemeyeni tehdit olarak gören ve bu tehdidi yaratan kişi ve grupları yok etmeye programlanmış tepkisel davranan “vatandaşlara” dönüştürülmektedir. Toplumsal alanda farklı ideoloji, din, etnik ve cinsel kimliğe sahip, yani “öteki” olarak konumlandırılmış herkesi yok edilmesi gereken bir tehdit gören anaakım medyanın da şiddet içeren söyleminin etkisiyle, toplumsal yaşamı parçalayan ve iktidarın bir uygulama alanı haline getiren linç kültürünün yaratılması, iktidarın güvenlik güçlerinin “insan haklarını” önlerinde bir engel olarak görmesi tüm farklı düşünenleri ve yaşamın özgür alanlarının yaratılması çabası verenleri şiddet içeren yoğun bir baskı ile susturmayı amaçlamaktadır. Küresel ve yerel anlamda “güvenlik ve terör” söylemi toplumsal özgürlük alanlarının iktidar tarafından tamamen ele geçirilmesi çabasına gönderme yapmaktadır ve yerel iktidarlar bunu gerçekleştirmek için daha da baskıcı hale gelmektedir, bu süreçte temel insan hakları ihlal edilmekte ve bu ihlaller devlet rutin uygulamaları haline gelmektedir. Bu süreç küresel ekonomik gelişimin, yani çokuluslu şirketlerin istediği ülkede sosyal hakları, yasaları ihlal ederek tahakküm kurmasının önünü açmaktadır. Toplumsal muhalefet bağlamında insan hakları mücadelesi önemli bir yere sahiptir ve toplumsal hareketlerin kendilerini toplumsal alanda var edebilmeleri için ilksel olarak insan hakları mücadelesine yönelmesi bir gereklilik halini almıştır. Toplumsal özgürleşmeyi amaçlayan kuruluş ve hareketlerin toplumsal alanın demokratikleştirilmesi bağlamında önemli bir işlevi vardır. Yeni toplumsal hareketlerin ve radikal STKların insan hakları mücadelesi dünyanın küresel iktidar tarafından yeniden-biçimlendirilmesine kar-

şıdır, toplumların haklarını savunan küresel ve yerel hareketler “insan hakları evrensel bildirgesi”ni temelinde bir mücadele yürütmektedirler.

3. Yeni Toplumsal Hareketler ve İnsan Hakları Sorunu

Küresel gücün “sahte” insan hakları söylemi, küresel ölçekte egemen yapının önbelirleyen olduğu bir ideolojik düşünüşün ürünüdür ve bu söylem kullanılarak, askeri müdahaleler, insani müdahale olarak yansıtılarak meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Küreselleşme karşıtı yeni toplumsal hareketlerin insan hakları söylemi ise egemen gücün dayattığı olumsal olmayan bir şimdiye ve geleceğe karşı özgür ve demokratik “yeni bir dünyanın mümkün” olduğunu toplumlara anlatmayı amaçlamaktadır.

Yeni toplumsal hareketler “küreselleşmenin yıkıcı etkilerini gün ışığına çıkarma konusunda etkili oldular, özellikle de uzun süredir küresel kapitalizmin sonuçlarını göz ardı eden gelişmiş kapitalist dünyanın diktatini çekme konusunda. Bu hareketler, bütün dünyada birçok insanın bilinçlilik düzeyini arttırdı ve yeni muhalefet güçleri vadedinde bulundu” (Wood, 2006; 155). Yeni toplumsal hareketlerin yükselişi kapitalizmin yeniden eleştirel bir biçimde ele alınmasını ve insan hakları kavramı dahil olmak üzere bir çok alanın toplumsal mücadelenin bir alanı olarak yeniden kullanıma açılmasını beraberinde getirmiştir. Yeni toplumsal hareketlerin tüm dünyada yaygınlaşması ile beraber insan hakları mücadelesi de bu süreçle birlikte yeni bir ivme kazanmıştır, çünkü “devletlerin ya da devletlerarası örgütlerin şimdiki küresel iktidarının umutsuzluğuna karşı tepki olarak, insanlar yeni toplumsal hareketler ve STKlar ile kendi alternatifleri-

ni yaratmaktadırlar” (Courville, Piper; 2004; 41). Yeni toplumsal hareketler sınıfsal, kültürel, etnik, dinsel, cinsel vb. sorunlar başta olmak üzere, iktidarın toplumların kimliklerini ifade etme ve yaşantılama çabalarını bastırma çabasına karşı koymaktadır. “Toplumsal hareketler temel olarak aşırı baskı ya da yoksulluğa karşı mücadele, ırkçılığın ve aşığılamanın kurbanlarıyla dayanışma” (Touraine, 1995) amacı taşır ve bu mücadeleler insan hakları mücadelesi ile bitişir. Küreselleşme sürecinin tektipleştiriciliğine karşı tüm ezilenlerin, yok edilmeye çalışılan kimliklerin, azınlıkların, göçmenlerin vb. haklarını savunmakta toplumsal hareketlerin başlıca mücadele alanlarındandır. “Ezilenlerin ve dışlananların istemlerinin meşru sesi” (Stromquist, 1998; 2) olan yeni toplumsal hareketler küresel politikaların yaşama geçirilmesi sonucunda insan haklarından mahrum bırakılanların küresel ölçekte kendilerini ifade etmesi ve sorunlarını paylaşması ve küresel iktidara karşı ortak mücadele etmesinin olanaklarını yaratmaya çalışırlar. Toplumsal hareketler toplumsal yapıyı baskılayan iktidar yapılarına karşı toplumun kendini varetme çabasının göstergeleridir.

İnsan hakları mücadelesi, yeni toplumsal hareketlerin söyleminin en önemli kavramlarından ve mücadelenin temel belirleyenlerinden bir tanesi haline gelmiştir. Yeni toplumsal hareketlerin tüm dünyada öncelikli hedefleri iktidarların baskılarına karşı insan haklarını savunmaktır. Yeni toplumsal hareketler küresel anlamda ekonominin, politikanın belirleyeni olan güçlere karşı verdikleri mücadele ile simgesel bir muhalefeti gerçekleştirmekte ve toplumsal anlamda farklı bir bakışın mümkün olduğunu göstermektedir. Tüm olumsal çabalarına rağmen küreselleşme-karşıtı yeni toplumsal hareketler, küresel oldukları ölçüde simgesel anlam-

da güçlü olmalarına rağmen, etki anlamında çok büyük bir ağırlık taşımamaktadır ve geliş geçici eylemler kalıcı bir politik hattın üretilmesini sağlayamamaktadır. Buna karşın sivil toplum örgütü olarak ortaya çıkan Uluslararası Af Örgütü, HRW –Human Rights Watch- vb. yapılar Sivil Toplum Kuruluşları olarak tanımlanmasına, insan hakları sorunu bağlamında etkili girişimler ve gelişmelerin sağlanmasında önemli kurumsal yapılanımlar olmalarına rağmen küresel yapının temel belirleyenlerinin –küresel iktidar ve yerel iktidarların- koyduğu sınırların içerisinde hareket edebilmekte ve çoğu zaman devletlerle ilişkilerinde ve uygulamalarında -varolan gerçekliğin yarattığı zorunluluklarla karşı alınması gereken tutumların bazen örgütlenmelerin hareket alanlarının sınırları aşmasından kaynaklanan- çifte standartlı söylem ve eylemler söz konusu olabilmektedir. Buna karşın yerel bazlı insan hakları örgütlenmeleri, söz konusu küresel ya da yerel politik sınırlamalardan kendilerini özgür kılabildiği için, daha etkili ve tutarlı bir yaklaşımla kendi ülke sınırları içerisinde önemli etkiye sahip yapılar olarak ortaya çıkarlar. Bu anlamda yeni toplumsal hareketler, yerellerin temel belirleyen olduğu bir hattı benimseyerek ve temel söylemsel belirleyen olarak da insan hakları vurgusunu ele alarak küreselleşmenin toplumlar üzerindeki baskısına ve hak gasplarına karşı etkili bir söylem ve eylem geliştirme şansına sahip olabilirler.

Küreselleşme sürecinde insan hakları söylemi, etnik sorunlar ve baskıcı devletler sorunu temelinde ele alınmış ve uluslar arası insan hakları örgütleri küresel gücün söylemini yeniden-üretmek küreselleşmenin neden olduğu tahribatı ekonomik ve politik hak ihlallerini görmezden gelmiştir. Sınıfsal belirleyenin halen önemli olduğunun anla-

şılması gıda sorununun can alıcı bir biçimde önem kazanması ile birlikte olmuştur. Küreselleşme süreci “1) dünya çapında ücretlerin azaltılması 2) firmaların maliyetlerinin (ve ekolojik kısıtlamaların) azaltılması, bu maliyetlerin toplu olarak dışsallaştırılarak toplumsallaştırılmasına izin verilemesi ve; 3) sosyal refahı (yani eğitimi, sağlık giderlerini ve ömür boyu gelir garantisini) sübvanseden vergilerin düşürülmesi”ni (Wallerstein, 2006; 82) beraberinde getirmiştir, insanların en temel hakkı olan çalışma hakları ellerinden alınmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 23üncü maddesine göre “herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır. Ulusal çabalarla ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütlenmesine ve kaynaklarına göre, herkes onur ve kişiliğinin serbestçe gelişim için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir” ve 24üncü maddesine göre “herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır” (www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/iheb.html), ancak bu en temel hak küresel ve yerel iktidarlar tarafından ihlal edilmektedir. Bu bağlamda, neo-liberal politikalar insanların çalışma haklarını ve sosyal güvencelerini ellerinden aldığı için gerçekte insan haklarını ihlal etmekte ve toplum tarafından etkin bir biçimde direnilerek geçersizleştirilmesi gereken politikalarlardır. Bu bağlamda, insan hakları mücadelesinin ekonomik belirleyen göz önüne alınmadan kurgulanması aslında mücadelenin egemen sınıfların hesabına işleyen bir yapıya dönüşmesinin yolunu açma riskini taşımaktadır. Küreselleşmenin sadece kültürel bir süreç olarak ele alınması egemen ideolojinin, yeni emperyalist yapının gerçekliğini gizlemek için başvurduğu ideolojik yaklaşımı yansıtır, küreselleşme te-

melde ekonomiktir ve insan hakları m¼cadelesi de bu nedenle ekonomik olana g¼nderme yapmadığı s¼rece ger¼ek bir hak hareketi haline gelemmez. ¼¼nk¼ “ekonominin siyasetten arındırılışının bedeli ise, bir anlamda siyasetin kendi alanın da, siyasetten arındırılışı ile ¼denir: Ger¼ek siyasal m¼cadele, marjinal kimliklerin tanınması ve farklılıkların hoş g¼r¼lmesi i¼in verilen k¼lt¼rel m¼cadeleye d¼n¼ř¼r”, bu k¼lt¼rel m¼cadele ise kapitalizmin “devasa mevcudiyetini g¼r¼nmez kılma amacındaki ideolojik” (Zizek, 2005b; 267) girişimin bir par¼asıdır. İnsan haklarını ideolojiden soyutlamak ise olanaksız olduğu i¼in yapılan bu manevra kapitalist yapının dolaylımlamalarla yeniden ¼retimini m¼mk¼n kılan yeni stratejilere g¼nderme yapar. “Postmodern siyasallaşma bi¼imlerinin ortaya koyduğu meselelere hasar vermek i¼in değil, tam da feminist, ekolojik, vs. taleplerin daha etkili bir şekilde ger¼ekleřtiriliřinin gerektirdiği şartları yaratmak i¼in ‘ekonominin ¼ncellięine d¼n¼ř¼’ savunulmalıdır. (Zizek, 2005b; 424). İnsan hakları ile ekonomik yapı arasındaki ilişki sorunun temel belirleyendir, piyasa –egemen ekonomik yapı- ile ekonomik, sosyal haklar arasında bir ¼eliřki vardır ve piyasa, ekonomik etkililiğin arttırılması i¼in ¼abalar ve toplumsal anlamda eşitsizlik ¼retir. Sınıfsal ¼eliřkiler bağlamında, “demokrasinin toplumsal ve politik haklarla belli sınırlar i¼ersinde tutulduğu gibi ekonomik yapıya da ekonomik ve toplumsal haklar tarafından belli sınırlamalar getirilmelidir” (Donnelly, 1998; 160). Bu s¼re¼te, toplumsal hareketlerin toplumsal politikaya m¼dahil olması, devletin ve şirketlerin toplumsal yaşam ¼zerinde kurduğu baskıyı azaltmak i¼in m¼cadele etmesi insan hakları m¼cadelesi i¼in temel ¼nemdedir, ¼¼nk¼ “b¼y¼k sermayenin hakim olduğu bir politik sistemdeki en kuvvetli muhalefet dinamiğinin tabandan gelen

aktivizm”dir (Shaw, 2001;11). Toplumların var kalması da yaşayabilecekleri olanakların yaratılması ile m¼mk¼n olduğundan toplumsal hareketler yerellerden uluslararasına doğru giderek daha ¼ok ekonomik ve siyasal bir vurgu kazanmaya başlamıştır ve insan hakları m¼cadeleleri de bu merkezde yeniden tanımlanması zorunluluğu ile karşı karşıya kalmaktadır.

4. Sonu¼

K¼reselleřme s¼recinin sonucunda d¼nyada yaşanan yoksullaşma, a¼lık ve savaşlar, geleceğe dair umudun azalmasını beraberinde getirmiştir. K¼resel iktidarın şiddetinin giderek yoğunlaşması, k¼resel kapitalizmin ezilenleri daha da yoksullaştıran ve k¼resel gıda krizinin ortaya ¼ıkıřına neden olan karı temel alan gayri insani acımasız politikaları, insan hakları ihlallerinin k¼resel sistemin varoluşunun bir sonucu olduğunu g¼stermiřtir. K¼resel kapitalizm insan haklarını yok ederek kendisini yeniden-¼retebilmektedir. Bu s¼re¼te, muhalif hareketlerin insan haklarını savunan bir ¼izgide hareket ederek, k¼resel anlamda umutsuzluk ¼reten sisteme karşı bir alternatif ¼retmesi s¼z konusu olmuştur. Kapitalizm karşıtı yeni toplumsal hareketler, yeni ekonomi politikalarını eleştiren bir bi¼imde ele alan ve insanları yoksullaştıran, a¼lıktan ve savaştan ¼ld¼ren sisteme karşı ideolojik bir ¼ıkıř ¼retme ¼abası i¼ersine girmişlerdir. Bu s¼re¼te, insan hakları m¼cadelesi ¼nemli bir belirleyen haline gelmiştir.

K¼resel iktidarın ve yerel iktidarların baskılarına karşı toplumsal ¼zg¼rleřmenin sağlanması ve d¼nyanın daha yaşanılabilir kılınması i¼in verilen toplumsal m¼cadele, aynı zamanda insan hakları m¼cadelesidir. İnsan hakları m¼cadelesini diğer top-

lumsal hareketlerden koparmak mücadelesinin etkisizleşmesini beraberinde getirecektir ve toplumsal hareketlerle iletişim içinde olmayan insan hakları kuruluşları iktidarların etki alanına girme riski taşıyacaktır. İnsan hakları sorunu iktidar mücadelesinden ayrı dūřünülemez, bu nedenle insan hakları söylemi, ideolojik bir söylemdir ve toplumsal muhalefetin bir parçasıdır. Yeni toplumsal hareketlerin, toplumsal yapının olumsal dönüşümü bağlamında uluslararası dayanışmayı da içeren bir anlayışla hareket etmesi, sadece söylemsel bir yapıya hapsolmayarak toplumsal yaşam içersinde kendisini varetmesi ve üretmesi zorunluluğu söz konusudur. İnsan hakları mücadelesinin yeniden üretilebilmesi toplumsal hareketlerin gelişimi ve toplumsal bilinci dönüştürebilecek söylem ve eylem biçimlerini yaratılmasıyla mümkündür.

Kaynakça

- Akçam, T. (1995). **Siyasi Kùltürümüzde Zulüm ve İşkence**. İstanbul: İletişim.
- Bartholomew, A, J. Breakspear (2004). “İmparatorluğun Yeni Kılıcı: İnsan Hakları”. **Socialist Register: Yeni Emperyal Tehdit**. İstanbul: Alaz Y.
- Courville S., N. Piper (2004). “Harnessing Hope through NGO Activism”. **The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science**; 592, 39.
- Donally, J. (1998). **International Human Rights**. Oxford: Westview Pres.
- Foster, J.B. (2001). “Imperialism and ‘Empire’”. **Monthly Review**. Vol.53, N.7.
- Foster, J.B., Magdoff, H. (2004). “U.S. Military Bases and Empire”. **Monthly Review**. Vol.53, N.10.

- Heuer, U., Schirmer, G. (1998). “Human Rights Imperialism”. **Monthly Review**. Volume 49, Number 10. March.
- Hirst, P., G. Thompson. (1998). **Küreselleşme Sorgulanıyor**. Ankara: Dost Y.
- Manni, B. A. (2004). “İmparatorluk Yanılsaması”. **Biliņ ve Eylem**. S:1.
- Marx, K. (1999). **Grundrisse**. Ankara: Sol Y.
- Mirak-Weissbach, M. (2008). “Global Food Crisis: Egypt and Sudan Join Forces For Food Security”. **Global Research**. May 27.
- Naguleswaran, Siva. (2002). “Amnesty International and Political Culture: Double Standards in Human Rights Discourse”. September. <http://www.zmag.org/content/showarticle.cfm?ItemID=2304>.
- Panitch,L., S. Gindin. (2004). “Küresel Kapitalizm ve Amerikan İmparatorluğu”. **Socialist Register: Yeni Emperyal Tehdit**. İstanbul: Alaz Y.
- Shaw, R. (2001). **Aktivistin Elkitabı**. İstanbul: Ayrıntı.
- Shiva, V. (2001). “Violence of Globalization”. **Canadian Woman Studies**. Vol: 21-22, N: 4-1. P. 15-16.
- Stromquist, N. P. (1998). **NGOs in a New Paradigm of Civil Society**. Current Issues in Comparative Education, Vol.1(1). Teachers College, Columbia University.
- Touraine, A. (1995) **Critique of Modernity**. Oxford: Blackwell.
- Wallerstein, I. (2006) “ABD’nin Zayıflığı ve Hegemonya Mücadelesi”. **Montly Review**. S:5. İstanbul: Kalkedon.
- Weber, M. (1987). **Sosyoloji Yazıları**. Hürriyet Vakfı Yay. İstanbul.

Wood, M.E. (2006). **Sermaye İmparatorluğu**. Epos. Ankara.

Zizek, S. (2005a). "Against Human Rights". **New Left Review**. No: 34, July-Aug.

Zizek, S. (2005b). **Gıdıklanan Özne: Politik Ontolojinin Yok Merkezi**. Enco-

re Y. İstanbul.

"İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi". www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/iheb.html.

